

KONKORDATY

(Encyklopedia Katolicka T.9 s. 640)

3. Pojęcie Konkordatu w ścisłym znaczeniu jest uroczystą umową (*conventio sollemnis*) między Stolicą Apostolską i suwerennymi organami określonego państwa w sprawach będących przedmiotem zainteresowania obu stron, wywierającą określone skutki prawne. W szerokim znaczeniu oznacza każdą umowę zawartą przez Stolicę Apostolską z państwem lub in. Podmiotem prawa międzynarodowego. (KKP z 1983, kan. 3). Stronami k. Są Stolica Apost. (czyli papież, występujący w charakterze zwierzchnika Kościoła powsz., ew. którego osobie koncentruje się pełnia najwyższej władzy w Kościele kat., a także Rzym - Kuria i państwo (w monarchii kompetentnym do zawierania konkordatu. jest monarcha, a w państwach demokratycznych najwyższe organy władzy wykonawczej i ustawodawczej). Przedmiot konkordatu obejmuje stosunki między: państwem a Stolica, Apost. na płaszczyźnie międzyzar. (papież nie reprezentuje państwa kościelnego Watykanu, państwem a Kościołem kat. działającym na jego terytorium oraz państwem a wiernymi Kościoła kat. będącymi jego obywatelami; dotyczy on gł.: 1° nominacji biskupów i tytulariuszy in. urzędów kość. (np. k. frankfurcki z 1447; k. polskie z XVII w. zawarte w formie bulli *Romanus Pontifex* z I VII 1519 pap. Leona X i bulli *Cum singulare* z I XII 1525 pap. Klemensa VII; k. z Hiszpania, z 1753 przyznający królowi prawo - patronatu), 2° alienacji majątków kość. (alienacja w prawie kanonicznym), 3° granic diecezji (np. bulla cyrkumskrypcyjna pap. Piusa V *Maximis undique* z 16 X 1798 dotycząca podziału diecezji na ziemiach pol. pod zaborem ros.; k. z ces. Napoleonem I Bonaparte z 1801, 1803 i 1813, dotyczące także wynagradzania duchowieństwa). Wpisane do k. gwarancje wolności relig. są, zakresowe szersze, niż wpisywane do umów wielostronnych, gdyż obejmują ochronę wolności rel. w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym (np. nauczanie religii w szkołach publ., opieka duszpast. w publ. zakładach zamkniętych - koszary wojskowe, szpitale, więzienia), oraz instytucjonalnym (uznanie osobowości prawnej Kościoła i jego jednostek organizacyjnych, zmiany w jego podziale adm.). Ze względu na zakres regulowanych spraw wyróżnia się: 1° konkordaty całościowe - dotyczą, szerokiego zakresu spraw - mogą być sporządzone w formie jednego dokumentu (np. z Wenezuela, 1964, Włochami 1929 i 1984, Polska, 1925 i 1993, Rzesza, Niem. 1933) lub kilku kolejnych układów treściowo ze sobą powiązanych (np. 5 układów z Hiszpania, 1976-79), 2° k. częściowe, które dotyczą, zagadnień wybranych: np. szkół kat. i nauczania religii w szkołach publ. (m.in. z Bawaria, 1966, 1968, 1970, 1978, 1988), duszpasterstwa wojskowego (z Salwadorem 1968, Boliwia, 1986,

Brazylia, 1989, Węgrami 1994), spraw majątkowych (z Republiką, Wybrzeża Kości Słoniowej 1992, Węgrami 1997), spraw dotyczących uznania skutków cywilnych małżeństwa kań. (z Portugalią, 1975), spraw finansowych (np. układy z Austrią, zawierane co kilka lat w celu zaktualizowania zobowiązań finansowych państwa wobec Kościoła, wpisanych do k. z 1933); ze względu na formę zawarcia k. mogą być uroczyste (podlegają ratyfikacji za zgodą, parlamentu) i uproszczone tymczasowe (*modus vivencii* z Czechosłowacją, z 1927). Zawarcie k. następuje przez zgodne oświadczenie woli obu stron; tekst umowy k. przygotowują, pełnomocnicy na drodze formalnych negocjacji; ze strony Stolicy Apost., zgodnie ze zwyczajem dyplomatycznym i KPK z 1983, kompetencje do ich prowadzenia otrzymuje - legat papieski, który zasięga opinii biskupów danego kraju oraz informuje ich o przebiegu rokowań (kan. 365 § 2); ze strony państw, negocjacje prowadzi rząd (premier lub minister spraw zagr.), zgodnie z procedurą określoną, w *Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów* z 23 V 1969 (DzU z 1990, nr 74, poz. 74, załącznik, poz. 439), z udziałem ekspertów i z zachowaniem dyskrecji (do czasu uroczystego podpisania wynegocjowanego dokumentu); uroczyste podpisanie umowy przez pełnomocników, poprzedzone parafowaniem, zobowiązuje strony do r a t y f i k a c j i (k. podlega jej jako uroczysta umowa międzyzar.; podpis w imieniu Stolicy Apost. składa legat pap., a ze strony państwa przedstawiciel rządu), przez którą, następuje włączenie k. do ustawodawstwa wewn.; od podpisania do ratyfikacji k. nie jest wiążący dla stron, ale zgodnie z zasadą „dobrej wiary” powinny one powstrzymać się od działań, które utrudniłyby lub uniemożliwiły jego ratyfikację (art. 18 *Konwencji wiedeńskiej*); odmowa ratyfikacji przez jedną, ze stron jest „aktem nieprzyjaznym”; ze strony państw, podpis ratyfikacyjny składa głowa państwa (np. prezydent RP), a ze strony Stolicy Apost. - papież; po złożeniu podpisów tekst k. zostaje opublikowany w oficjalnym organie państwa (np. „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”) i w oficjalnym organie prasowym Stolicy Apost. („Ada Apostolicac Sedis”); po ratyfikacji następuje wymiana not ratyfikacyjnych przez upoważnione do tego osoby (ze strony Stolicy Apost. - kard. sekretarz stanu) nadają umowie moc obowiązującą, wejście k. w życie następuje w czasie określonym w - klauzuli końcowej (np. k. z Polską, z 1993, zgodnie z art. 29, wszedł w życie po upływie 1 miesiąca od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych). K. może ustać z przyczyn przewidzianych w umowie lub z in. przyczyn (zgoda stron na uznanie umowy za wygasłą, trwała niemożność wykonania umowy z powodu zmiany warunków polit.); przyczyną, zerwania k. może być jednoznaczne pogwałcenie go przez jedną stronę.

KONKORDATY Z RZECZYPOSPOLITĄ POLSKĄ

Załącznik nr I Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (Ratyfikowany zgodnie z ustawą z 23 kwietnia 1925 r. Dz. U. z 1925 r. nr 47, p 324).

W Imieniu Rzeczypospolitej Polskiej my, Stanisław Wojciechowski, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, wiadomym czynimy:

W dniu dziesiątym lutego tysiąc dziewięćset dwudziestego piątego roku podpisany został w Rzymie Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, który słowo w słowo brzmi następująco:

Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską. W imię Przenajświętszej i Niepodzielnej Trójcy. Jego Świątobliwość Papież Pius XI i Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Stanisław Wojciechowski, pragnąc określić stanowisko Kościoła katolickiego w Polsce i ustalić zasady, które w godny i trwały sposób kierować będą sprawami kościelnymi na ziemiach Rzeczypospolitej, postanowili zawrzeć Konkordat. Wobec tego Jego Świątobliwość Papież Pius XI i Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski zamianowali swymi pełnomocnikami.

Ojciec Święty: Jego Eminencję Najczcigodniejszego Kardynała, Piotra Gasparri, Swego Sekretarza Stanu.

Prezydent Rzeczypospolitej: Jego Ekscelencję Władysława Skrzyńskiego. Ambasadora Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej i Profesora Stanisława Grabskiego, Posła na Sejm Polski, byłego ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Pełnomocnicy powyżsi, po wymianie swych pełnomocnictw, powzięli postanowienia następujące, do których Wysokie Układające się Strony zobowiązują się odąd stosować.

Artykuł I Kościół katolicki, bez różnicy obrządków, korzystać będzie w Rzeczypospolitej Polskiej z pełnej wolności. Państwo zapewnia Kościołowi swobodne wykonywanie Jego władzy duchownej i Jego jurysdykcji, jak również swobodną administrację i zarząd sprawami i Jego majątkiem, zgodnie z prawami boskimi i prawem kanonicznym.

Artykuł II Biskupi, duchowieństwo, wierni będą swobodnie i bezpośrednio znosić się ze Stolicą Apostolską. W wykonywaniu swych funkcji biskupi swobodnie i bezpośrednio znosić się będą ze swym duchowieństwem i swymi wiernymi oraz ogłaszać swe zalecenia, nakazy i listy pasterskie.

Artykuł III Celem utrzymania przyjaznych stosunków pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską w Polsce rezydować będzie Nuncjusz

Apostolski, zaś przy Stolicy Apostolskiej Ambasador Rzeczypospolitej. Uprawnienia Nuncjusza Apostolskiego w Polsce rozciągać się będą na terytorium Wolnego Miasta Gdańska.

Artykuł IV Władze cywilne udzielać będą swej pomocy przy wykonywaniu postanowień i dekretów kościelnych: a) w razie destytucji duchownego, pozbawienia go beneficjum kościelnego po ogłoszeniu dekretu kanonicznego o wspomnianej destytucji lub pozbawieniu oraz w razie zakazu noszenia sukni duchownej,

b) w razie poboru taks lub prestacki, przeznaczonych na cele kościelne, a przewidzianych przez ustawy państwowe,

c) we wszystkich innych wypadkach, przewidzianych przez prawo obowiązujące.

Artykuł V Duchowni w wykonywaniu swych urzędów cieszyć się będą szczególną opieką prawną. Na równi z urzędnikami państwowymi korzystać oni będą z prawa zwolnienia od zajęcia sądowego części swych uposażeń. Duchowni, którzy otrzymali święcenia, zakonnicy, którzy złożyli śluby, uczniowie seminaryjni i nowicjusze, którzy wstąpili do seminariów lub nowicjatów przed wypowiedzeniem wojny, będą zwolnieni ze służby wojskowej z wyjątkiem pospolitego ruszenia. W tym ostatnim wypadku księża posiadający święcenia kapłańskie wykonywać będą w wojsku swój urząd kapłański, tak jednak, aby na tym nie ucierpiało dobro parafii, inni zaś członkowie duchowieństwa będą powołani do służby sanitarnej. Duchowni będą zwolnieni z obowiązków obywatelskich niezgodnych z powołaniem kapłańskim, jak to: sędziów przysięgłych, członków trybunałów itd.

Artykuł VI Nienaruszalność kościołów, kaplic i cmentarzy jest zapewniona, tak jednak, aby z tego powodu nie ucierpiało bezpieczeństwo publiczne.

Artykuł VII Wojska Rzeczypospolitej korzystać będą z wszelkich wyróżnień, jakich Stolica Apostolska udziela wojskom zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. W szczególności kapelani posiadać będą prawa proboszczowskie w stosunku do wojskowych i do ich rodzin i wykonywać będą czynności swego urzędu kościelnego pod jurysdykcją biskupa polowego, który będzie miał prawo ich wyboru. Stolica Apostolska przyzwala, aby duchowieństwo to, w sprawach dotyczących jego służby wojskowej, podlegało władzom wojskowym.

Artykuł VIII W niedziele i w dzień święta narodowego Trzeciego Maja księża odprawiający nabożeństwa odmawiać będą modlitwę liturgiczną za pomyślność Rzeczypospolitej Polskiej i jej Prezydenta.

Artykuł IX Żadna część Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie zależała od biskupa, którego siedziba znajdowałaby się poza granicami Państwa Polskiego. Hierarchia katolicka w Rzeczypospolitej Polskiej będzie zorganizowana, jak następuje:

A. Obrządek łaciński. I. Prowincja kościelna gnieźnieńsko-poznańska:

Arcybiskupstwo gnieźnieńsko-poznańskie, Diecezja chełmińska, Diecezja wrocławska.

II. Prowincja kościelna warszawska:

Arcybiskupstwo warszawskie, Diecezja płocka, Diecezja sandomierska, Diecezja lubelska, Diecezja podlaska, Diecezja łódzka. III. Prowincja kościelna wileńska: Arcybiskupstwo wileńskie, Diecezja łomżyńska, Diecezja pińska.

IV. Prowincja kościelna lwowska; Arcybiskupstwo lwowskie, Diecezja przemyska, Diecezja łucka.

V. Prowincja kościelna krakowska: Arcybiskupstwo krakowskie, Diecezja tarnowska, Diecezja kielecka, Diecezja częstochowska, Diecezja śląska.

B. Obrządek grecko rusiński. Prowincja kościelna lwowska: Arcybiskupstwo lwowskie, Diecezja przemyska, Diecezja stanisławowska.

C. Obrządek ormiański. Arcybiskupstwo lwowskie. Stolica Apostolska nie przedsięwzięć żadnej zmiany w powyższej hierarchii lub w rozgraniczeniu prowincji i diecezji, jak tylko w zgodzie z Rządem Polskim, z wyjątkiem drobnych sprostowań granic, wymaganych dla dobra dusz.

Artykuł X Tworzenie i przemiana beneficjów kościelnych, kongregacji i zakonów, jak również ich domów i zakładów, zależeć będzie od właściwej władzy kościelnej, która ilekroć powyższe zarządzenia pociągałyby za sobą wydatki ze Skarbu Państwa, powzięć te zarządzenia w porozumieniu się z Rządem. Cudzoziemcy nie będą otrzymywali stanowisk przełożonych prowincji zakonnych, chyba za odpowiednim zezwoleniem Rządu.

Artykuł XI Wybór arcybiskupów i biskupów należy do Stolicy Apostolskiej. Jego Świątobliwość zgadza się zwracać do Prezydenta Rzeczypospolitej przed mianowaniem Arcybiskupów i Biskupów diecezjalnych, koadiutorów „cum iure successionis” (z prawem następstwa — przyp. aut.) oraz Biskupa polowego, aby upewnić się, że Prezydent nie ma do podniesienia przeciw temu wyborowi względów natury politycznej.

Artykuł XII Ordynariusze powyżsi, przed objęciem swych czynności, złożą na ręce Prezydenta Rzeczypospolitej przysięgę wierności według formuły następującej: „Przed Bogiem i na Święte Ewangelie przysięgam i obiecuję, jak przystoi Biskupowi, wierność Rzeczypospolitej Polskiej. Przysięgam i obiecuję, iż z zupełną lojalnością szanować będę Rząd, ustanowiony Konstytucją, i że sprawię, aby go szanowało moje duchowieństwo.

Przysięgam i obiecuję poza tym, że nie będę uczestniczył w żadnym porozumieniu ani nie będę obecny przy żadnych naradach, które by mogły przynieść szkodę Państwu Polskiemu lub porządkowi publicznemu. Nie pozwolę memu duchowieństwu uczestniczyć w takich poczynaniach. Dbając o dobro i interes Państwa, będę się starał o uchylenie od niego wszelkich niebezpieczeństw, będę się starał o uchylenie od niego wszelkich niebezpieczeństw, o których wiedziałbym że mu grożą. '

Artykuł XIII 1) We wszystkich szkołach publicznych, z wyjątkiem szkół wyższych, nauka religii jest obowiązkowa. Nauka ta będzie udzielana młodzieży katolickiej przez nauczycieli, mianowanych przez władze szkolne, które wybierać ich będą wyłącznie spośród osób, upoważnionych przez Ordynariuszów do nauczania religii. Właściwe władze kościelne nadzorować będą nauczanie religii pod względem jego treści i moralności nauczycieli. W razie gdyby ordynariusz odebrał nauczycielowi dane mu upoważnienie, to ten ostatni będzie przez to samo pozbawiony prawa nauczania religii. Te same zasady, dotyczące wyboru i odwoływania nauczycieli, będą stosowane do profesorów, docentów i asystentów uniwersyteckich na wydziałach teologii katolickiej (nauk kościelnych) uniwersytetów państwowych.

2) We wszystkich diecezjach Kościół katolicki posiadać będzie seminaria duchowne, odpowiednie do prawa kanonicznego, którymi będzie kierował i w których będzie mianował nauczycieli. Dyplomy naukowe wystawione przez wyższe seminaria będą wystarczały dla nauczania religii we wszystkich szkołach publicznych, z wyjątkiem szkół wyższych.

Artykuł XIV Dobra należące do Kościoła nie będą przedmiotem żadnego aktu prawnego zmieniającego ich przeznaczenie, inaczej jak za zgodą władzy duchownej, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawy o wywłaszczeniu w celu regulacji dróg przewozowych i rzek, obrony państwowej oraz podobnych celów.

W każdym razie przeznaczenie nieruchomości i ruchomości, poświęconych wyłącznie dla służby bożej, jak to; kościołów, przedmiotów należących do nabożeństwa itp. nie będzie mogło być zmienione, bez uprzedniego pozbawienia ich przez właściwą władzę kościelną ich charakteru rzeczy poświęconych.

Żadna budowa, przemiana lub restauracja kościołów i kaplic nie będzie dokonywana inaczej, jak tylko zgodnie z technicznymi i artystycznymi przepisami ustaw, dotyczących budowy gmachów i konserwacji zabytków.

W każdej diecezji stworzona będzie komisja mianowana przez biskupa w porozumieniu z właściwym ministrem, dla ochrony w kościołach i lokalach kościelnych starożytności, dzieł sztuki, dokumentów archiwalnych i rękopisów, posiadających wartość historyczną i artystyczną

Artykuł XV Duchowni, ich majątek oraz majątek osób prawnych kościelnych i zakonnych podlegać będą opodatkowaniu na równi z osobami i majątkiem obywateli Rzeczypospolitej oraz osób prawnych kościelnych i zakonnych podlegać będą opodatkowaniu na równi z osobami i majątkiem obywateli Rzeczypospolitej oraz osób prawnych świeckich, z wyjątkiem wszakże budynków poświęconych służbie bożej, seminariów duchownych, domów przygotowawczych dla zakonników i zakonnice, domów mieszkalnych zakonników i zakonnice składających śluby ubóstwa, oraz dóbr i praw majątkowych, których dochody są przeznaczone na cele kultu religijnego i nie

przyczyniają się do dochodów osobistych beneficjariuszów. Pomieszczenia biskupów i duchowieństwa parafialnego oraz ich lokale urzędowe będą traktowane przez Skarb na równi z pomieszczeniami urzędowymi funkcjonariuszów i lokalami instytucji państwowych.

Artykuł XVI Wszystkie polskie osoby prawne kościelne i zakonne mają zgodnie z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, prawo nabywania, odstępowania, posiadania i administrowania według prawa kanonicznego swego majątku ruchomego i nieruchomego, jak również prawo stawania przed wszelkimi instancjami i władzami państwowymi dla obrony swych praw cywilnych. Osoby prawne kościelne i zakonne są uznane za polskie, o ile cele, dla których powstały, dotyczą spraw kościelnych lub zakonnych Polski, i o ile osoby upoważnione do reprezentowania ich i do zarządzania dobrami przebywają stale na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej. Osoby prawne kościelne i zakonne nie odpowiadające powyższym warunkom korzystać będą z praw cywilnych przyznawanych przez Rzeczpospolitą cudzoziemcom.

Artykuł XVII Osoby prawne kościelne i zakonne mają prawo zakładania, posiadania i zarządzania, według prawa kanonicznego i zgodnie z powszechnym prawem państwowym, cmentarzy, przeznaczonych do grzebania katolików.

Artykuł XVIII Duchowni i wierni wszelkich obrzędów, znajdujących się poza swymi diecezjami podlegać będą ordynariuszom miejscowym według przepisów prawa kanonicznego.

Artykuł XIX Rzeczpospolita zapewnia właściwym władzom prawo nadawania, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, funkcji, urzędów i beneficjów kościelnych. Przy nadawaniu beneficjów proboszczowskich stosowane będą następujące zasady: Na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej nie mogą otrzymywać, chyba za zezwoleniem Rządu Polskiego, beneficjów proboszczowskich: 1) cudzoziemcy nienaturalizowani, jako też osoby, które nie odbyły studiów teologicznych w instytucjach teologicznych w Polsce lub w instytucjach papieskich, 2) osoby, których działalność jest sprzeczna z bezpieczeństwem Państwa.

Przed dokonaniem nominacji na te beneficja władza duchowna zasięgnie wiadomości od właściwego Ministra Rzeczypospolitej, aby się upewnić wypadków iż żaden z powodów przewidzianych wyżej pod pkt. 1) i 2), nie stoi temu na przeszkodzie W razie gdyby Minister nie przedstawił w ciągu 30 dni zarzutów takich przeciw osobom, których nominacja jest zamierzona, władza kościelna nominacji dokona.

Artykuł XX W razie gdyby władze Rzeczypospolitej miały podnieść przeciw danemu duchownemu zarzuty co do jego działalności, jako sprzecznej z bezpieczeństwem Państwa, Minister właściwy przedstawi wspomniane zarzuty Ordynariuszowi, który zgodnie z tymże Ministrem powoźmie w ciągu trzech miesięcy odpowiednie zarządzenia.

W razie rozbieżności między Ordynariuszem a Ministrem Stolica Apostolska poruczy rozwiązanie sprawy dwom duchownym przez nią wybranym, którzy zgodnie z dwoma delegatami Prezydenta Rzeczypospolitej powozmą postanowienia ostateczne.

Artykuł XXI Prawo patronatu, zarówno państwowego, jak osób prywatnych, pozostaje w mocy aż do nowego układu. Prężenia godnego duchownego na wakujące stanowisko dokonywane będzie w ciągu 30 dni, według listy trzech nazwisk przedstawionych przez Ordynariusza. Jeżeli w ciągu dni 30 prezenta nie zostanie wykonana, obsadzenie odnośnego beneficjum stanie się wolne. W wypadkach, w których chodzi o beneficjum proboszczowskie, Ordynariusz, przed dokonaniem nominacji zasięgnie, zgodnie z art XIX, zdania właściwego Ministra.

Artykuł XXII W razie, gdyby duchowni lub zakonnicy byli oskarżeni przed sądem świeckim o zbrodnie przewidziane przez prawa karne Rzeczypospolitej, sądy wspomniane zawiadomią niezwłocznie właściwego Ordynariusza o każdej sprawie tego rodzaju, i wdanym razie, prześlą mu akt oskarżenia oraz wyrok sądowy wraz z jego motywami. Ordynariusz względnie jego delegat, po zakończeniu przewodu sądowego, będą mieli prawo zapoznania się z odnośnymi aktami. W razie aresztowania lub uwięzienia wspomnianych wyżej osób, władze cywilne zachowywać będą względy, należne ich stanowi i stopniowi hierarchicznemu.

Duchowni i zakonnicy będą zatrzymywani w areszcie i będą odbywali kary pozbawienia wolności w pomieszczeniach oddzielonych od pomieszczeń dla osób świeckich, o ile nie zostali pozbawieni godności kościelnej przez właściwego Ordynariusza. W razie skazania ich na areszt wyrokiem, będą odbywali tę karę w klasztorze lub innym domu zakonnym, w pomieszczeniach na ten cel przeznaczonych.

Artykuł XXIII Żadna zmiana w języku, używanym w diecezjach obrządku łacińskiego do kazań, nabożeństw dodatkowych i wykładów innych niż wykłady nauk świętych w seminariach, nie będzie dokonywana inaczej jak za specjalnym upoważnieniem Konferencji Biskupów Obrządku Łacińskiego.

Artykuł XXIV 1. Rzeczpospolita Polska uznaje prawo osób prawnych kościelnych i zakonnych do wszystkich majątków ruchomych i nieruchomych, kapitałów, dochodów oraz innych praw, które te osoby prawne posiadają obecnie na obszarze Państwa Polsk.

2. Rzeczpospolita Polska zgadza się, aby wspomniane powyżej prawa własności w razie, gdyby nie były jeszcze wpisane do ksiąg hipotecznych na imię posiadających je osób prawnych (biskupstw, kapituł, kongregacji, zakonów, seminariów, beneficjów proboszczowskich, innych beneficjów etc.), zostały do nich wpisane, a to na podstawie deklaracji właściwego Ordynariusza, poświadczonej przez właściwą władzę cywilną.

3. Sprawa dóbr, których Kościół został pozbawiony przez Rosję, Austrię i Prusy, a które obecnie znajdują się w posiadaniu Państwa Polskiego, zostanie załatwiona przez układ późniejszy. Do tego czasu Państwo Polskie zapewni Kościołowi dotacje roczne nie niższe, jako wartość rzeczywista, od dotacji, które rząd rosyjski, austriacki i pruski wypłacały Kościołowi na ziemiach należących obecnie do Rzeczypospolitej Polskiej. Dotacje wspomniane będą obliczane i rozdzielane według wskazań, zawartych w załączniku A. W razie parcelacji rzeczonych dóbr mensy biskupie, seminaria i beneficja proboszczowskie, nie posiadające obecnie ziemi lub posiadające ją w ilościach niedostatecznych, otrzymują ją na własność, w miarę rozporządzalności, aż do wysokości 180 hektarów na mensę biskupią, 180 hektarów na seminarium i zależnie od gatunku ziemi od 15 do 30 hektarów na beneficjum proboszczowskie. Suma ryczałtowa pieniężnych uposażeń, oznaczona w załączniku A, będzie zmniejszana w diecezjach, w których te ziemie będą nadane, o 50 złotych rocznie od każdego hektara nadanego w sposób powyższy.

4. Utrzymane zostanie przeznaczenie dóbr, które Rzeczpospolita Polska rewindykowałaby u dawnych państw rozbiorczych, jako następczyni w prawach państw powyższych z tytułu ich prawnego stosunku do osób prawnych kościelnych i zakonnych w Polsce, dotyczącego już to presteracji, zapewnionych przez te państwa osobom prawnym kościelnym i zakonnym, już to zarządu dóbr nieruchomości i kapitałów przeznaczonych dla Kościoła.

5. Aby polepszyć gospodarcze i społeczne położenie ludności rolniczej i aby wzmóc tym bardziej pokój chrześcijański kraju, Stolica Apostolska zgadza się, aby Rzeczpospolita Polska wykupiła od beneficjów biskupich, od seminariów, od beneficjów apitularnych, od beneficjów proboszczowskich oraz od zwykłych beneficjów, posiadających dobra ziemskie, te ilości ziemi rolnej, które by przewyższały dla każdej : wyżej wymienionych jednostek 15 do 30 hektarów, zależnie od gatunku ziemi, dla probostwa i zwykłego beneficjum, 180 hektarów dla kapituły, 180 hektarów dla mensy biskupiej i 180 hektarów dla seminarium. W diecezjach, w których seminaria nie posiadają ziem rolnych oddzielnie od ziem posiadanych przez Biskupstwo przyznane im będzie z ziem, należących do Biskupstwa, 180 hektarów wolnych od wykupu, niezależnie od 180 hektarów przeznaczonych dla mensy biskupiej.

6. Wymienione wyżej prawne osoby kościelne będą miały prawo wybrać same z dóbr do nich należących parcele ziemi, które w ilościach wskazanych powyżej pozostaną ich własnością.

7. Cena wykupu ziem wskazanych powyżej zostanie wypłacona według przepisów stosowanych przy wykupie ziem będących własnością osób prywatnych i pozostanie do rozporządzenia Kościoła.

8. Stolica Apostolska zgadza się także, aby ziemie rolne należące do domów kongregacji i zakonów oraz do ich zakładów dobroczynnych, uważanych

każdy z osobna za oddzielną jednostkę rolną, zostały wykupione przez Państwo zgodnie z przepisami, które będą stosowane do wykupu dóbr należących do osób prawnych świeckich, z prawem dla każdego z domów wspomnianych wyżej, jako też dla każdego z ich zakładów dobroczynnych, zachowania co najmniej 180 hektarów ziemi rolnej.

9. Osoby prawne kościelne i zakonne będą miały prawo, na równi z osobami prawnymi świeckimi, bezpośredniego dokonywania parcelacji ziem rolnych, do nich należących.

Artykuł XXV Wszystkie prawa, rozporządzenia lub dekryty, sprzeczne z postanowieniami poprzednich artykułów, tracą moc prawną z chwilą wejścia w życie niniejszego konkordatu.

Artykuł XXVI

Stolica Apostolska dokona, w ciągu trzech miesięcy od wejścia w życie niniejszego konkordatu i w porozumieniu z Rządem, utworzenia i rozgraniczenia prowincji kościelnych oraz diecezji wyliczonych w art. IX. Granice prowincji kościelnych i diecezji będą odpowiadać granicom Państwa Polskiego. Dobra kościelne położone w Polsce, lecz należące do prawnych osób kościelnych i zakonnych, których siedziba znajduje się poza granicami Państwa Polskiego i odwrotnie, będą przedmiotem konwencji oddzielnej.

Artykuł XXVII Konkordat niniejszy wejdzie w życie w dwa miesiące po wymianie dokumentów ratyfikacyjnych. Sporządzono **w Rzymie, dziesiątego lutego, tysiąc dziewięćset dwudziestego piątego roku**

(-) Piotr Kardynał Gasparri (-) Władysław Skrzyński (-) Stanisław Grabski

Załącznik „A”

Uposażenia przyznane Kościołowi katolickiemu przez Państwo Polskie zgodnie z art. XXIV niniejszego konkordatu obliczane będą w następujący sposób: I. Uposażenie duchowieństwa: Uposażenie miesięczne według bieżącej mnożnej dla urzędników państwowych.

1) Kardynałowie - 2500 punktów oraz 800 zł na utrzymanie kapelanów, powozów etc. 2) Arcybiskupi - 2000 punktów oraz 600 zł na utrzymanie kapelanów, powozów etc. 3) Biskupi diecezjalni - 1700 punktów oraz 600 zł na utrzymanie kapelanów, powozów etc. 4) Biskupi pomocniczy - 1250 punktów.

5) Członkowie kapituł - 600 punktów. 6) Proboszczowie - 270 punktów.

7) Hektorowie kościołów filialnych, wikariusze i urzędnicy konsystorscy - 200 punktów. 8) Zakonnicy kongregacji, pobierający uposażenie od Państwa — 125 punktów. 9) Profesorowie seminariów - 600 punktów.

10) Uczniowie seminariów - 125 punktów. 11) Audytor Trybunału Świętej Roty (uposażenie profesorów zwyczajnych na uniwersytetach).

12) Sekretarz Audytora - 600 punktów.

13) Nauczyciele Instytutów Teologicznych, mający prawa profesorów gimnazjalnych (uposażenie nauczycieli szkół średnich).

II. Uposażenie emerytalne roczne: 383 413 zł.

1) Pensje emerytalne duchowieństwa - 254117 zł.

2) Pensje emerytalne wdów i sierot po duchownych grecko-katolickich - 129296 zł.

III. Uposażenie roczne chórów katedralnych i niższych urzędników kościelnych: 63 298 zł.

IV. Koszta roczne administracji kościelnej - 750 940 zł.

1. Wizytacje pasterskie Biskupów - 340 000 zł.

2. Konsystorze biskupie - 66 000 zł.

3. Prowadzenie ksiąg parafialnych - 197 940 zł

4. Wydatki na pocztę - 147 000 zł.

V. Zpomoga roczna dla zakładów kościelnych - 20 900 zł.

VI. Roczny fundusz budowlany - 1 016 000 zł. VII.

Inne wydatki roczne - 45 500 zł.

Uposażenia powyższe będą przyznawane przez Ministra Skarbu każdej diecezji oddzielnie, w sumach ryczałtowych, ustalonych według poszczególnych budżetów, które przedstawiać będą właściwi Ordynariusze. Przy rozdziale pomiędzy diecezje całości uposażenia, przyznawanego przez Państwo proboszczom brany będzie w rachubę dochód z ziem posiadanych przez beneficjariuszy proboszczowskie. W razie potrzeby i o ile położenie finansowe Państwa na to pozwoli, uposażenia powyższe zostaną powiększone dostatecznie, aby zapewnić stosowny byt materialny proboszczom oraz innym członkom duchowieństwa, a to na zasadzie specjalnej umowy dotyczącej tak zwanych jura stolae.

Rozdział uposażeń, wyliczonych powyżej, powierzony będzie w każdej diecezji Ordynariuszowi, który po wejściu w moc niniejszego konkordatu złoży przysięgę wierności, przewidzianą w art. XII.

(-) Władysław Skrzyński (—) Stanisław Grabski (-) Piotr Kardynał Gasparri

Zaznajomiwszy się z powyższym konkordatem, uznaliśmy go i uznajemy za słuszny, zarówno w całości. Jak i każde z zawartych w nim postanowień, 1 oświadczamy, że jest przyjęty, ratyfikowany i zatwierdzony i przyrzekamy, że będzie niezmiennie zachowywany. Na dowód czego wydaliśmy akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej. Warszawa, dnia 30 maja 1925 roku.

(—) S. Wojciechowski Prezydent Rzeczypospolitej.

(—) Grabski Prezes Rady Ministrów

(—) A. Skrzyński Minister Spraw Zagranicznych

(Dz. U. z 1925 r., nr 72, poz. 501 i poz. 502).*

Układ pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską w sprawie byłych unickich majątków, kościołów i kaplic, które zostały odebrane Kościołowi katolickiemu przez Rosję, z 20 czerwca 1938 r.

Artykuł 1. Przez określenie: „ziemie pounickie”, „kościóły pounickie”, „kaplice pounickie”, użyte w niniejszym układzie, należy rozumieć ziemie, kościoły lub kaplice stanowiące niegdyś własność osób prawnych Kościoła katolickiego obrządku unickiego, położone na obszarze Archidiecezji wileńskiej oraz Diecezji: łomżyńskiej, pińskiej, podlaskiej, lubelskiej i łuckiej, które oddane zostały w użytkowanie Cerkwi Prawosławnej lub jej osób prawnych w związku z ukazem carskim z dnia 25 marca (6 kwietnia) 1839 r. (ogłoszonym w pełnym Zbiorze Praw 25 czerwca 1839 r., nr 12647), z decyzją Świętobliwego Synodu z dnia 13/25 kwietnia 1875 r. zatwierdzoną przez cesarza rosyjskiego dnia 1/13 maja 1875 r. i ogłoszoną w dniu 7 maja 1875 r. (Pełny Zbiór Praw z roku 1875 nr 54670) lub też w związku z rozporządzeniami rządu rosyjskiego w tym przedmiocie.

Artykuł 2. Stolica Apostolska zrzeka się na rzecz Państwa Polskiego roszczeń Kościoła katolickiego do prawa własności na wszystkich ziemiach pounickich, nawet w razie gdyby ziemie te stanowiły przedmiot sporu lub znajdowały się w posiadaniu Państwa czy też innych osób.

Artykuł 3. -1. Ze swej strony Państwo Polskie przeznaczą 12000 hektarów ziemi na udotowanie Mens biskupich, Kapituł, Seminariów diecezjalnych i beneficjów proboszczowskich w Archidiecezji wileńskiej oraz w diecezjach: lubelskiej, łomżyńskiej, łuckiej, pińskiej i podlaskiej.

2. Do tego kontyngentu 12 000 hektarów zalicza się około 9120 hektarów ziemi, które są obecnie w posiadaniu lub władaniu osób prawnych Kościoła katolickiego we wspomnianych Archidiecezjach i Diecezjach, a nie zostały nabyte drogą kupna.

Państwo Polskie uznaje nieruchomości te za własność Kościoła katolickiego z dniem wejścia w życie niniejszego układu.

3. Poza tym Skarb Państwa wypłaci Kościołowi katolickiemu tytułem równowartości za około 2880 hektarów ziemi, brakujących do przewidzianego w ust. 1 niniejszego artykułu kontyngentu 2500000 zł w obligacjach „4*/> pożyczki konsolidacyjnej” nominalnej wartości. Wypłata nastąpi w ciągu dwóch miesięcy od daty wejścia w życie niniejszego Układu.

Artykuł 4. 1. W ciągu czterech lat od daty wejścia w życie niniejszego Układu Kościół katolicki przeprowadzi podział ziem, które w myśl artykułu 3 niniejszego Układu stają się jego własnością, biorąc dla udotowania Mens biskupich, Kapituł, Seminariów diecezjalnych oraz beneficjów proboszczowskich normy przewidziane w artykule XXIV Konkordatu między

* Tadeusz Włodarczyk KONKORDATY PWN 1974 s.s.423-431

Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, podpisanego w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r.

2. W tym celu Kościół katolicki będzie mógł przeprowadzić swobodnie potrzebne transakcje gruntami między Mensami, Kapitułami, Seminariami diecezjalnymi i beneficjami proboszczowskimi. Ponadto Kościół katolicki będzie mógł nabywać: skądinąd dla nich ziemie, jednakże w ilości nie przewyższającej tej, jaka w trakcie przeprowadzania tych transakcji musiała być z tych gruntów sprzedana osobom trzecim.

Artykuł 5. Z dniem wejścia w życie niniejszego Układu Państwo Polskie uznaje ponadto własność Kościoła katolickiego Kościoły i Kaplice parafialne z plebaniami, ogrodami parafialnymi, będące w dniu podpisania niniejszego Układu w posiadaniu lub, władaniu Kościoła katolickiego.

Artykuł 6. Odnośnie do kościołów i kaplic parafialnych, będących w posiadaniu Państwa, a nie będących w użytkowaniu Kościoła prawosławnego, Rząd Rzeczypospolitej Polskiej zobowiązuje się prowadzić w dalszym ciągu badanie warunków, w których się one znajdują i przekazać je na własność Kościołowi katolickiemu we wszystkich przypadkach, gdy to okaże się możliwe.

Artykuł 7 l. Wpisanie do księgi hipotecznej prawa własności nieruchomości objętych niniejszym Układem na rzecz osób prawnych Kościoła katolickiego nastąpi na podstawie deklaracji właściwego Ordynariusza, poświadczonej co do ziem, o których mowa w ust. 1 artykułu III niniejszego Układu, przez Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych, a co do obiektów wymienionych w artykułach V i VI tegoż Układu przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

1 -2 Deklaracja winna zawierać dokładne określenie nieruchomości oraz wymienienie osoby prawnej kościelnej lub zakonnej, na której imię wpis hipoteczny; ma nastąpić. 1 - 3. Deklaracja Ordynariusza oraz wpisy hipoteczne na podstawie tych deklaracji są wolne od opłat stemplowych i sądowych.

4. Opłaty pisarzy hipotecznych ponoszą Ordynariusze.

Artykuł 8 Państwo Polskie zrzeka się nieopobranych należności z tytułu użytkowania przez Kościół katolicki ziem, które zostały objęte niniejszym Układem.

Artykuł 9. Układ niniejszy w niczym nie narusza praw i uprawnień przysługujących Kościołowi katolickiemu oraz Państwu Polskiemu z mocy wyżej wymienionego Konkordatu oraz innych tytułów prawnych.

Artykuł 10. Niniejszy Układ będzie ratyfikowany i wejdzie w życie 30 dnia po dacie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych. Na dowód czego wyżej wymienieni Pełnomocnicy podpisali niniejszy Układ i wycisnęli na nim swe pieczęcie. Sporządzono w Warszawie, w dwóch egzemplarzach, 20 czerwca 1938 r.

Ph. Cortesi Arcybiskup Syraceński Nuncjusz Apostolski - Beck

Załącznik

Aide-memoire Ambasady Polskiej przy Stolicy Apostolskiej

Nr 122/SA/120 (A.E.S. 936/39 oryg.)

Rzym, 18 grudzień 1939 r.

Zgodnie z informacjami, jakie ostatnio doszły z diecezji chełmińskiej w Polsce, diecezja ta musiałaby odtąd zależeć od Jego Ekscelencji mons. Spletta, biskupa Gdańska. Takie rozwiązanie byłoby sprzeczne z artykułem IX konkordatu między Polską a Stolicą Świętą.

Sytuacja prawna terytoriów okupowanych jest w rzeczy samej z punktu widzenia spraw ludzkich bezsporna. Ustalona została między Jego Eminencją, kardynałem Sekretarzem Stanu Jego Świątobliwości i ambasadorem Polski 28 października i 1 listopada 1939 r.

Podporządkowanie diecezji chełmińskiej biskupowi, którego siedziba znajduje się poza granicami państwa polskiego, wywołałoby w całym polskim narodzie jedno z najbardziej przykrych i niepożądanych uczuć.

(Acts et documents du Saint Siege relatifs a la Seconde guerre Maudiale, t. 3. Le Saint Siege et la situation religieuse en Pologne et dans les Pays Baltes. 1939 - 1945. Premierie partie. Libreria Editrice Vaticana 1967, s. 156).

Załącznik

Uchwała Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej

z 12 września 1945 r.

stwierdzająca, że konkordat przestał obowiązywać

I. Zważywszy, że:

a) W roku 1940 Stolica Apostolska powierzyła za pośrednictwem nuncjusza w Berlinie administrację diecezji chełmińskiej biskupowi gdańskiemu Niemcowi Karolowi Maria Spletto, co było naruszeniem konkordatu, a w szczególności artykułu IX, według którego „żadna część Rzeczypospolitej nie będzie zależała od biskupa, którego siedziba znajdowałaby się poza granicami Państwa Polskiego”.

b) Stolica Apostolska mianowała dla biskupstwa gnieźnieńsko-poznańskiego administratora apostolskiego Niemca Hilariusza Breitingera z jurysdykcją dla Niemców zamieszkałych na terenie diecezji gnieźnieńsko-poznańskiej, co było sprzeczne z interesami narodu i Państwa Polskiego oraz stanowiło pogwałcenie art. IX konkordatu, skoro hierarchia katolicka nie przewiduje w ogóle innych podziałów narodowościowych, jak tylko ze względu na obrządek: a) łaciński, b) greckorusiński, c) ormiański.

Rząd Polski stwierdza, że konkordat zawarty pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Stolicą Apostolską przestał obowiązywać wskutek jednostronnego zerwania go przez Stolicę Apostolską przez akty prawne zadziałano w czasie okupacji, a sprzeczne z jego postanowieniami.

II. Zważywszy, że w przeciwieństwie do większości państw Stolica Apostolska nie uznała dotąd Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej i że w następstwie tego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rządem Jedności Narodowej nie istnieją normalne stosunki dyplomatyczne. Rząd Jedności Narodowej nie przyjmuje do urzędowej wiadomości nominacji administratorów apostolskich, dokonanej przez Stolicę Apostolską dnia 15 VIII br.

III. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej oświadcza, że tak jak dotychczas niczym nie krępował działania Kościoła katolickiego, podobnie i nadal zapewni Kościołowi katolickiemu pełną swobodę działania w ramach obowiązujących ustaw.

(Tekst opublikowany w prasie oraz innych wydawnictwach nieurzędowych. Zob. m. In. Wybrane problemy marksistowskiego religioznawstwa. Warszawa 1972, s. 304 - 5).

KONKORDAT

pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską podpisany 28 lipca 1993 roku w Warszawie, przez Krzysztofa Skubiszewskiego, ministra spraw zagranicznych RP oraz arcybiskupa Józefa Kowalczyka, nuncjusza apostolskiego.

Stolica Apostolska i Rzeczpospolita Polska: • dążąc do trwałego i harmonijnego uregulowania wzajemnych stosunków, • biorąc pod uwagę fakt, że religia katolicka jest wyznawana przez większość społeczeństwa polskiego, • podkreślając posłannictwo Kościoła katolickiego, rolę odegraną przez Kościół w tysiącletnich dziejach Państwa Polskiego oraz znaczenie pontyfikatu Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II dla współczesnych dziejów Polski, • zważywszy przełomowe znaczenie odzyskania niepodległości i suwerenności przez Państwo Polskie oraz w trosce o jego pomyślny rozwój, • stwierdzając doniosły wkład Kościoła w rozwój osoby ludzkiej i umacnianie moralności, • kierując się wymienionymi wartościami oraz powszechnymi zasadami prawa międzynarodowego, łącznie prezentowana przez Jego Ekscelencję Księdza Józefa Kowalczyka, Arcybiskupa Tytularnego Heraklei, Nuncjusza Apostolskiego w Warszawie, Rzeczpospolita Polska, reprezentowana przez Jego Ekscelencję Pana Krzysztofa Skubiszewskiego, Ministra Spraw Zagranicznych, uzgodniły co następuje:

Komentarz: Preambuła jest nadmiernie rozbudowana (w konkordacie z 1925 była o połowę krótsza). Zapis o „odzyskaniu suwerenności i niepodległości przez Państwo Polskie” budzi uzasadnione podejrzenie, iż autorzy podkreślają restytucję państwa - to zaś oznacza kwestionowanie legalności dotychczas obowiązującego prawa. Preambuła jest nierównoprawna, nadmiernie podkreślając rangę Kościoła. Zapis o kierowaniu się „powszechnymi zasadami prawa

międzynarodowego, łącznie z normami poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód” jest obłudnie dwuznaczny. W odróżnieniu od RP, Stolica Apostolska nie ratyfikowała dotąd Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka z 1966 r. oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 r. Kościół rzymski narzuca przestrzeganie swojego prawa innym podmiotom prawa międzynarodowego. Wprawdzie podmioty te zgadzają się na to, ale....

Artykuł 1 Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są - każde w swej dziedzinie - niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego.

Komentarz: Nie sposób jednoznacznie określić „dziedziny” Kościoła i państwa, zwłaszcza w takich sferach życia społecznego, jak np. zawieranie małżeństw czy nauczanie. Zauważmy, że przedstawiciele Kościoła nie zobowiązali się nawet do respektowania ... Konstytucji RP. Zapis taki jest nie do przyjęcia.

Artykuł 2 W celu utrzymania i umacniania więzi pomiędzy układającymi się stronami, Nuncjusz Apostolski rezyduje, jak dotychczas w stolicy Polski, a polski Ambasador nadzwyczajny i pełnomocny przy Stolicy Apostolskiej w Rzymie.

Artykuł 3 Rzeczpospolita Polska zapewnia Kościołowi katolickiemu oraz jego osobom prawnym i fizycznym swobodę utrzymywania stosunków i komunikowania się ze Stolicą Apostolską, Konferencjami Episkopatów, Kościołami partykularnymi, a także między sobą i innymi wspólnotami, instytucjami, organizacjami i osobami w kraju i za granicą.

Artykuł 4 1. Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną Kościoła katolickiego.

2. Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych, terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych.

3. Inne instytucje kościelne mogą na wniosek władzy kościelnej uzyskać osobowość prawną na podstawie prawa polskiego.

Komentarz: Bardzo kontrowersyjny zapis, zrównujący osoby prawne prawa kanonicznego z osobami prawnymi polskiego prawa cywilnego, a nawet pozwalającą uzyskać osobowość prawną (art. 4 ust. 3) przez te podmioty, które nie mają osobowości prawnej w świetle prawa kanonicznego (np. spółki prawa handlowego). Krąg osób prawa kanonicznego, uzyskujących z mocy konkordatu osobowość prawną w rozumieniu prawa cywilnego, winien być ograniczony wyłącznie do kościelnych osób prawnych, realizujących cele religijne i kultowe. Choćby ze względu na treść kan. 120 par. 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego: "osoba prawna ze swej natury trwa nieprzerwanie. Wygasa

jednak, jeśli zostanie zniesiona przez kompetentną władzę albo nie działa przez sto lat".

Prawo Kanoniczne jest wewnętrznym prawem Kościoła, znanym tylko wąskiemu gronu specjalistów. Państwo może w dowolnej umowie międzynarodowej podporządkować się postanowieniom prawa wewnętrznego drugiego państwa - tyle że w ten sposób skazuje się na utratę części własnej suwerenności!

Artykuł 5 Przestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo zapewnia Kościołowi katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego.

Komentarz: A jeśli są sprzeczności między prawami? Tym gorzej dla prawa polskiego. Zanim konkordat został ratyfikowany, Konstytucja RP musiała zostać dostosowana do prawa kościelnego. Po ratyfikacji zmieniono wiele ustaw i aktów wykonawczych do nich. Znany z ułomności w opracowywaniu aktów legislacyjnych rząd Jerzego Buzka, nie ze wszystkim uporał się na czas. Kościół nie protestował, wiedząc, że jest to najkorzystniejszy układ międzynarodowy, jaki dyplomacji watykańskiej udało się w XX wieku wynegocjować. Konkordat nie spowodował zmiany w prawie kanonicznym. Jego kanony zachowują swoją moc, choćby były przeciwne przepisom kodeksu. Innymi słowy, prawa Kościoła stawiane są ponad prawami innych państw. Zapis nie precyzuje, jak rozumieć „misję Kościoła”, jakiego rodzaju sytuacji ma dotyczyć jego jurysdykcja, jakie „sprawy” mają być przezeń „zarządzane i administrowane”. Wolność religijna nie może być interpretowana jako naruszenie porządku prawnego; nie może oznaczać immunitetu duchownych, w postaci odpowiedzialności prawnej wyłącznie na podstawie prawa kanonicznego (a nie na podstawie prawa karnego, bądź cywilnego); nie może wreszcie być rozumiana jako np. prawo do prowadzenia działalności gospodarczej, wolnej od przestrzegania prawa państwowego.

Artykuł 6 1. Tworzenie właściwych Kościołowi struktur należy do kompetentnej władzy kościelnej; dotyczy to w szczególności erygowania, zmieniania i znoszenia prowincji kościelnych, archidiecezji, ordynariatu polowego, administratur apostolskich, prałatur personalnych i terytorialnych, opactw terytorialnych, parafii instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego oraz innych kościelnych osób prawnych

2. Żadna część terytorium polskiego nie będzie włączona do diecezji lub prowincji kościelnej mającej swą stolicę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. 3. Żadna diecezja, mająca swą stolicę w Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie się rozciągała poza granice Państwa Polskiego

4. Biskup należący do Konferencji Episkopatu Polski nie będzie należał do krajowej konferencji Episkopatu w innym państwie.

5. Biskup nie będący obywatelem polskim nie będzie należał do Konferencji

Episkopatu Polski. Biskup taki nie będzie sprawował jurysdykcji w Rzeczypospolitej Polskiej, wyjąwszy legata lub innego wysłannika papieskiego.

Komentarz: Art. 6 ust. 1 jest sprzeczny z art. 16 - albo w kwestii ordynariatu polowego „kompetentna władza kościelna” ma wyłączną władzę, albo też działa w porozumieniu z kompetentnymi władzami Rzeczypospolitej.

W art. 6 ust. 2 pominięto region kościelny (kanon 433 par. 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego) oraz prowincję zakonną (kan. 621 KPK). Może to oznaczać prawo Kościoła do tworzenia regionów kościelnych (kilka sąsiednich diecezji) oraz prowincji zakonnych, niezależnie od obywatelstwa i narodowości ich członków i obejmujących swym zasięgiem terytorialnym obszar innego państwa. Nie chroni przed taką sytuacją art. 6 ust. 1; ponieważ struktury te nie zawsze muszą posiadać osobowość prawną; na dodatek pozostają zazwyczaj w wyłącznej jurysdykcji Watykanu.

Międzynarodowe konsekwencje takich uregulowań podkreśla możliwość mianowania nuncjuszem w Polsce niekoniecznie obywatela polskiego (zgodnie z art. 6) oraz zezwolenie biskupom na samodzielne decydowanie (zgodnie z art. 18), w jakim języku ma być prowadzona katechizacja czy posługi duszpasterskie.

Artykuł 7 1. Urzędy kościelne obsadza kompetentna władza kościelna zgodnie z przepisami prawa kanonicznego.

2. Mianowanie i odwoływanie biskupów należy wyłącznie do Stolicy Apostolskiej.

3. Stolica Apostolska będzie mianować biskupami w Polsce duchownych, którzy są obywatelami polskimi.

4. W odpowiednim czasie poprzedzającym ogłoszenie nominacji biskupa diecezjalnego Stolica Apostolska poda jego nazwisko do poufnej wiadomości Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Dołożone zostaną starania, aby to powiadomienie nastąpiło możliwie wcześnie.

Komentarz: Zapis art. 7 ust.4 o „możliwie wczesnym powiadomieniu” jest dość naiwny, znacznie lepiej byłoby ustalić określoną ilość dni. Patrz komentarz do art. 6.

Artykuł 8 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia Kościołowi katolickiemu wolność sprawowania kultu, zgodnie z art. 5.

2. Organizowanie kultu publicznego należy do władzy kościelnej zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i z zachowaniem odpowiednich przepisów prawa polskiego.

3. Miejscom przeznaczonym przez właściwą władzę kościelną do sprawowania kultu i grzebania zmarłych państwo gwarantuje w tym celu nie-naruszalność. Z ważnych powodów i za zgodą kompetentnej władzy kościelnej można przeznaczyć te miejsca na inny użytek. Niniejszy przepis nie ogranicza stosowania prawa polskiego w przypadkach wyłączenia, z zachowaniem

standardów prawa międzynarodowego.

4. Sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych, niż określone w ustępie 3, nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny.

5. Władza publiczna może podjąć niezbędne działania w miejscach określonych w ustępie 3, także bez powiadomienia władzy kościelnej, jeśli jest to konieczne dla ochrony życia, zdrowia lub mienia.

Komentarz: Brak jest podtrzymania zapisu ustawy z 31.01.1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (DzU 1972 nr 47 poz. 298), ustalającego, że w miejscowościach, w których nie ma cmentarza komunalnego, zarząd cmentarza wyznaniowego umożliwi pochowanie - na tych samych prawach - osób innego wyznania lub niewierzących. Nie wiadomo, co rozumieć przez sformułowania „bezpieczeństwo i porządek publiczny” czy też „standardy międzynarodowe” (art. 17 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka?).

15 lutego 1994 r. Kościoły członkowskie Polskiej Rady Ekumenicznej oświadczyły, iż obawiają się, że „przepisy konkordatu, dotyczące cmentarzy, wyłączające cmentarze rzymskokatolickie w zakresie zarządzania spod obowiązujących ustaw państwowych, uniemożliwią chowanie na nich osób innych wyznań i bezwyznaniowych.”

Artykuł 9 l. Wolne od pracy są niedziele i następujące dni świąteczne: 1 stycznia - uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (dzień Nowego Roku), drugi dzień Wielkanocy, dzień Bożego Ciała, 15 sierpnia - uroczystość wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 1 listopada - dzień Wszystkich Świętych, 25 grudnia - pierwszy dzień Bożego Narodzenia, 26 grudnia - drugi dzień Bożego Narodzenia,

2. Rozszerzenie powyższego wykazu może nastąpić po porozumieniu Układających się Stron.

Komentarz: Nie ma zapisu o możliwości zmniejszenia liczby świąt, chociaż kan. 1246 par. 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego uprawnia Konferencję Episkopatu do zniesienia danego święta lub przeniesienia go na najbliższą niedzielę. Skreślenie któregośkolwiek ze świąt wymaga w tej sytuacji renowacji konkordatu.

Artykuł 10 l. Od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli: 1/ między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego.

2/ złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków,

3/ zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został do-

trzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny,

2. Przygotowanie do zawarcia małżeństwa kanonicznego obejmuje pouczenie nupturientów o nierozzerwalności małżeństwa kanonicznego oraz o przepisach prawa polskiego dotyczących skutków małżeństwa.

3. Orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej religijnej danej osoby, co jest sprzeczne z zasadą wolności sumienia.

4. Orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych.

5. Kwestia powiadamiania o orzeczeniach wskazanych w ustępach 3 i 4 może być przedmiotem postępowania określonego w artykule 27.

6. Celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim.

Komentarz: Przepis ten umożliwi „legalną bigamię”, tzn. zawarcie małżeństwa kanonicznego przez osobę pozostającą w związku małżeńskim w świetle prawa cywilnego. Kan. 1701 par. 1 pkt. 2 w zasadzie zabrania zawarcia takiego związku, ale decyduje o tym biskup diecezjalny, udzielając stosownej dyspensy. Prawo kanoniczne dopuszcza ponadto (tzw. przywilej pawiaowy), aby ochrzczony małżonek pozostawił nieochrzczonego, zawierając nowy związek.

Przepis ten może stanowić podstawę żądań, aby małżeństwa zawarte w trybie art. 10 wyłączone były spod instytucji świeckiego rozwodu. Jeśli tzw. ślub kościelny nie zostanie zarejestrowany w USC, należy się liczyć z brakiem prawnych możliwości ochrony interesów (także majątkowych) żony i dzieci. Wreszcie, zapis o ślubie kościelnym, znajdujący się na świeckim „potwierdzeniu małżeństwa”, oznaczać będzie w istocie wprowadzenie do cywilnych dokumentów informacji o preferencji religijnej danej osoby, co jest sprzeczne z zasadą wolności sumienia.

Ponadto „Polska Rada Ekumeniczna jest przekonana, że przepisy konkordatu normujące zawieranie małżeństw zostaną w drodze ustawowej rozciągnięte na inne kościoły.”

Artykuł 11 l. Układające się strony deklarują wolę współdziałania na rzecz obrony i poszanowania instytucji małżeństwa i rodziny będących fundamentem społeczeństwa. Podkreślają one wartość rodziny, przy czym Stolica Apostolska, ze swej strony potwierdza naukę katolicką o godności i nierozzerwalności małżeństwa. Komentarz: Przepis ten będzie interpretowany jako zakaz rozwodów; cywilne sądy nie będą uprawnione do rozwiązywania ślubów kościelnych ani też do unieważnienia „potwierdzeń ślubu kościelnego”, wydawanych przez USC.

Artykuł 12 l. Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i

ponadpodstawowe oraz przedszkola prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych.

2. Program nauczania religii katolickiej oraz podręczniki opracowuje władza kościelna i podaje do wiadomości kompetentnej władzy państwowej.

3. Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski.

4. W sprawach treści nauczania i wychowania religijnego nauczyciele religii podlegają przepisom i zarządzeniom kościelnym, a w innych sprawach przepisom państwowym.

5. Kościół katolicki korzysta ze swobody prowadzenia katechezy dla dorosłych, łącznie z duszpasterstwem akademickim.

Komentarz: Przepis sankcjonuje nauczanie religii w szkołach, wprowadzone głośną i kontrowersyjną „Instrukcją” oraz wprowadza nakaz prowadzenia takiej nauki w przedszkolach i szkołach wyższych. Obawy budzi brak nadzoru państwa nad programem i nauczaniem religii w szkołach publicznych; konsekwencją unormowań tego artykułu („w ramach planu zajęć”) jest pełnoprawny udział katechetów w Radach Pedagogicznych. Konkordat narusza tym artykułem prawo rodziców do nieujawniania swych przekonań i prawo dziecka do swobodnego rozwoju światopoglądowego, sprzyja zaś nietolerancji i dyskryminacji, dwulicowości i obłudzie.

Znaczące są konsekwencje finansowe dla budżetu państwa - jak wynika z wyjaśnień MEN (pismo do mnie z dnia 03 lipca 1996 r., znak: DKWS-WZP-1032-154-MK/96) „należy zakładać, że w 1996 r. w szkołach podstawowych prowadzonych przez gminy zajęcia z katechezy prowadzi około 6.148 księży i diakonów, w szkołach prowadzonych jako zadanie własne przez miasta o statusie gmin około 809, a w szkołach prowadzonych przez MEN i inne resorty - 3.043 księży i diakonów. Szacunkowy koszt wprowadzenia wynagrodzeń dla około 10 000 księży i diakonów kształtowałby się w skali roku 1996 na poziomie około 137 milionów złotych (84 mln zł w szkołach podstawowych prowadzonych przez gminy, 11 mln zł w szkołach prowadzonych przez miasta uczestniczące w programie pilotażowym i 42 mln zł w szkołach prowadzonych przez MEN i inne resorty) (...) w dniu 29 maja 1996 r. na posiedzeniu Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski zostało przyjęte ustalenie, że księżom i diakonom Kościoła katolickiego nauczającym religii w szkołach, wynagrodzenie będzie wypłacane od dnia 1 września 1997 r.” W piśmie MEN do mnie z dnia 14 lutego 1994 r. znak: DOK-WZP-1032-12-MK/94 wskazano, że „gdyby w każdym oddziale religia nauczana była w wymiarze dwu godzin tygodniowo, jak to wynika z rozporządzenia, to wówczas liczba osób

nauczających religii kształtowałyby się na poziomie ok. 34 tys.”

Artykuł 13 Dzieciom i młodzieży katolickiej przebywającym na koloniach i obozach oraz korzystającym z innych form zbiorowego wypoczynku zapewnia się możliwość wykonywania praktyk religijnych, a w szczególności uczestniczenia we mszy św. W niedziele i święta.

Artykuł 14 1. Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy.

2. W realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i w wystawianiu druków urzędowych szkoły te podlegają prawu polskiemu. W realizowaniu programu nauczania pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych. O publicznym charakterze tych szkół i placówek decyduje prawo polskie.

3. Nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy oraz uczniowie i wychowankowie szkół i placówek wymienionych w ustępie 1 -jeśli są one szkołami lub placówkami publicznymi albo mają uprawnienia szkół lub placówek publicznych - mają prawa i obowiązki takie same, jak analogiczne osoby w szkołach i placówkach publicznych.

4. Szkoły i placówki wymienione w ustępie 1 będą dotowane przez Państwo lub organy samorządu terytorialnego w przypadkach i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy.

Komentarz: Artykuł przyznaje nauczycielom i wychowawcom szkół katolickich uprawnienia wynikające m.in. z Karty Nauczyciela. Nowelizacja postanowień „Karty” wobec tej grupy osób będzie mogła być dokonana dopiero za zgodą Watykanu. Zobowiązanie się państwa w umowie międzynarodowej do dotowania katolickich szkół i placówek ma bardzo wysoką rangę i będzie musiało być respektowane, niezależnie od ilości takich szkół (a więc i wysokości kosztów), nie wprowadzono bowiem żadnych ograniczeń. Na podstawie przepisu można zanegować każdą ustawę budżetową.

Artykuł 15 1. Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych.

2. Status prawny szkół wyższych, o których mowa w ustępie 1, a także tryb i zakres uznawania przez Państwo kościelnych stopni i tytułów oraz status prawny wydziałów teologii katolickiej na uniwersytetach państwowych regulują umowy pomiędzy Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną przez Stolicę Apostolską.

3. Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie i Katolicki Uniwersytet Lubelski są dotowane przez Państwo. Państwo rozważa udzielanie pomocy finan-

sowej odrębnym wydziałom, wymienionym w ustępie 1.

Komentarz: Zobowiązanie się państwa w umowie tak wysokiej rangi do finansowania katolickich szkół duchownych, bez prawa jakiegokolwiek nadzoru, z obowiązkiem uznawania „kościelnych stopni i tytułów”, ma charakter rażąco dyskryminujący państwo. Na podstawie ustawy z 14.06.1991 r., na zasadach analogicznych jak dla uczelni państwowych (z wyłączeniem dotacji na inwestycje), finansowany jest Katolicki Uniwersytet Lubelski. Np. w roku 1993 dotacja ta wyniosła 109 miliardów 744 miliony starych złotych.

Jak wynika z wyjaśnień przesłanych mi przez ministra szefa Urzędu Rady Ministrów, Leszka Millera (pismo z dnia 4 lipca 1996 r., znak: GLM.4407-36/96), „dofinansowanie KUL w 1996 roku wynosi: - na działalność dydaktyczną 17711 tys. zł, na pomoc materialną dla studentów 4 535 tys zł”.

Papieska Akademia Teologiczna nie była przed podpisaniem konkordatu finansowana przez państwo. Sądzę, że ewentualne dotacje nie powinny obejmować wydatków inwestycyjnych ani też powstałych w wyniku decyzji organizacyjnych podjętych bez zgody państwa (np. tworzenie nowych wydziałów lub filii). Zdumiewający jest zapis o samodzielności kościelnych placówek w nadawaniu stopni naukowych. W konkordatach zawartych z Bawarią (1966 r.) i Austrią (1933 r.), to państwo mianuje profesorów i docentów, a nawet nauczycieli religii w szkołach wyższych, po porozumieniu się z odpowiednim biskupem.

Artykuł 16 1. Opiekę duszpasterską nad żołnierzami wyznania katolickiego w czynnej służbie wojskowej, w tym również zawodowej, sprawuje w ramach ordynaria-tu polowego Biskup Polowy zgodnie z prawem kanonicznym i statutem zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską w porozumieniu z kompetentnymi władzami Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Żołnierzom, o których mowa w ustępie 1, zapewnia się możliwość swobodnego uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta, jeśli nie koliduje to z ważnymi obowiązkami służbowymi.

3. Kapłani i diakoni oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego po złożeniu profesji wieczystej zostają przeniesieni do rezerwy. Alumnom wyższych seminariów duchownych, osobom po złożeniu ślubów czasowych oraz nowicjuszom odracza się służbę wojskową ze względu na odbywanie nauki.

4. Kapłani przeniesieni do rezerwy mogą być powołani do odbywania ćwiczeń wojskowych tylko w celu przeszkolenia do pełnienia funkcji kapelana wojskowego na wniosek właściwego przełożonego kościelnego.

5. W czasie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny władza kościelna skieruje dodatkowych kapłanów do pełnienia funkcji kapelanów wojskowych, a diakonów, alumnow wyższych seminariów duchownych oraz członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej.

Komentarz: Praktyka dowodzi, że kapelani zastąpili w jednostkach wojskowych dawnych oficerów politycznych. Jak wynika ze skierowanych do mnie wyjaśnień MON (pismo z dnia 21.08.1996 r.), „w duszpasterstwie wojskowym przewidziane zostały (...) na koniec I półrocza 1996 r. 333 stanowiska dla żołnierzy zawodowych i pracowników wojska (...) z tego duszpasterstwo katolickie - 302 (...) w budżecie Ministerstwa Obrony Narodowej w 1996 r. zaplanowano na pokrycie wydatków związanych z działalnością duszpasterską środki w wysokości 10.439 tys. zł, w tym dla duszpasterstwa katolickiego 9.104 tys. złotych”.

Artykuł 17 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia warunki do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych osobom przebywającym w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz opieki zdrowotnej i społecznej, a także w innych zakładach i placówkach tego rodzaju.

2. Osobom, o których mowa w ustępie 1, zapewnia się w szczególności możliwość uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta oraz w katechizacji i rekolekcjach, a także do korzystania z indywidualnych posług religijnych w zgodzie z celami pobytu tych osób w zakładach wskazanych w ustępie 1.

3. Dla realizacji uprawnień osób, o których mowa w ustępie 1, biskup diecezjalny skieruje kapelanów, z którymi odpowiednia instytucja zawrze umowę.

Komentarz: Artykuł zobowiązuje więc do zatrudnienia kapelana, skierowanego przez katolickiego biskupa diecezjalnego. Dotyczy to nawet sytuacji, kiedy tego rodzaju placówki są prowadzone przez podmioty innych wyznań! W oświadczeniu z 15 lutego 1994 r. „Polska Rada Ekumeniczna wyraża ubolewanie, że Rząd RP zgodził się na sformułowania art. 17 konkordatu, przewidujące wykonywanie rzymskokatolickich praktyk i posług religijnych w zakładach opiekuńczo-charytatywnych i opieki zdrowotnej, prowadzonych przez Kościoły nierzymskokatolickie, bez porozumienia się z ich władzami”. Brak jest przy tym zobowiązania Stolicy Apostolskiej, że w prowadzonych przez Kościół katolicki tego rodzaju placówkach dopuści się do posług religijnych innych wyznań. Artykuł ten zapewnia kapelanom prawo do wynagrodzenia oraz świadczeń socjalnych i emerytalnych.

Jak wynika z przesłanych mi wyjaśnień Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej (pismo z dnia 28 czerwca 1996 r., znak: BKK-1 V-130-204/96), „wg danych na dzień 31 XII 1995 r. w szpitalach ogólnych resortu zdrowia zatrudnionych było 781 kapelanów, w tym 180 w pełnym wymiarze czasu pracy oraz 601 w niepełnym wymiarze (...) Wynagrodzenia kapelanów kształtują się w granicach od 200 zł do 350 zł brutto (...) Ministerstwo zakupuje usługi w 56 niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej zarejestrowanych w rejestrach prowadzonych przez wojewodów (...) W roku 1996 Ministerstwo zakupiło 1.499.741 osobodni po 22,5 zł średnio”.

Ministerstwo Sprawiedliwości poinformowało mnie pismem z dnia 4 paź-

dziennika 1996 r., znak: MP-371/96, z „w Służbie Więziennej utworzonych jest 15,5 etatów kapelanów więziennych (...) koszty osobowe związane z zatrudnieniem kapelanów w jednostkach organizacyjnych więziennictwa wynoszą w skali roku około 339 000. zł”.

Artykuł 18 Stosownie do potrzeby zapewnienia opieki duszpasterskiej nad członkami mniejszości narodowych, biskupi diecezjalni decydują o organizowaniu posługi duszpasterskiej i katechizacji w języku właściwej mniejszości. Komentarz: Patrz komentarz do art. 6.

Artykuł 19 Rzeczpospolita Polska uznaje prawo wiernych do zrzeszania się zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie. Jeżeli te zrzeszenia poprzez swą działalność wkraczają w sferę uregulowaną w prawie polskim, podlegają także temu prawu.

Komentarz: Istnieje szereg sprzeczności pomiędzy normami prawa kanonicznego a przyjętymi w polskim prawie normami wynikającymi z międzynarodowych paktów praw człowieka. Między innymi kanon 317 par. 4 kodeksu prawa kanonicznego zakazuje pełnienia funkcji „moderatorów” (przewodniczących) tym, „którzy pełnią kierownicze urzędy w partiach politycznych”. Niejednoznaczne jest pojęcie „sfera uregulowana prawem polskim”

Artykuł 20 1. Kościół katolicki ma prawo swobodnego drukowania, wydawania i rozpowszechniania wszelkich publikacji związanych z jego posłannictwem.

2. Kościół katolicki ma prawo posiadania i używania własnych środków społecznego przekazu, a także do emitowania programów w publicznej radiofonii i telewizji, na zasadach określonych w prawie polskim.

Komentarz: Artykuł rażąco uprzywilejowuje Kościół katolicki kosztem innych wyznań. Polska Rada Ekumeniczna w oświadczeniu z 15 lutego 1994 r. wyraża nadzieję, że przywileje te „zostaną w drodze ustawodawczej rozszerzone na wszystkie kościoły”.

Jak poinformował mnie ówczesny prezes Telewizji Polskiej SA, Ryszard Miazek, pismem z dnia 2 października 1996, znak: TVP-p.-2435/96, „przeciętny miesięczny czas przeznaczony na audycje przygotowywane przez zespół programów katolickich TYP SA wynosi ok. 650 minut (oraz dodatkowo okazjonalne programy (transmisje) związane najczęściej z wizytami Ojca Świętego w różnych krajach) (...) średni koszt wyprodukowania 1 minuty wyżej wymienionych programów wynosi 280-300 zł”.

Jak poinformował mnie ówczesny prezes Polskiego Radia SA, pismem z dnia 24 października 1996 r., znak: SZKA/732/96, „Polskie Radio SA w czterech ogólnokrajowych programach, w okresie miesiąca łącznie emituje 21 godzin audycji przygotowanych przez Redakcję Katolicką (...) średni koszt produkcji godziny programu religijnego wynosi 2.599 zł, średni koszt rozpowszechnienia (emisji) godziny programu radiowego wynosi 1.302 zł.”

Jak wynika z ustaleń kontroli NIK w 1993 r., nadawcy kościelni - wbrew art. 7 ust. 1 ustawy o łączności - nie posiadali świadectwa homologacji swoich nadajników, a 15 kościelnych stacji radiowych (Radio Maryja - Zgromadzenie Redemptorystów) emitowało program nie na przyznanym częstotliwościach CCIR 87,5-108 MHz, lecz na paśmie OIRT 66-74 MHz. Tak wyglądałoby respektowanie prawa przez podmioty kościelne.

Artykuł 21 1. Odpowiednie instytucje kościelne mają prawo do prowadzenia, każda zgodnie ze swą naturą, działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym. W tym celu mogą one tworzyć struktury organizacyjne i urządzać publiczne zbiórki.

2. Przepisy prawa polskiego o zbiórkach publicznych nie mają zastosowania do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony.

Komentarz: Artykuł dyskryminuje inne wyznania. Polska Rada Ekumeniczna w oświadczeniu z 15 lutego 1994 r. zauważa, iż „pożądane jest, aby postanowienia art. 21 ust. 2 konkordatu, dotyczące zbiórek publicznych, zostały rozszerzone na wszystkie kościoły”. Niejasne prawnie są sformułowania: „miejsca i okoliczności zwyczajowo przyjęte” oraz „sposób tradycyjnie ustalony”.

Artykuł 22 1. Działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym podejmowana przez kościelne osoby prawne jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe.

2. Przyjmując za punkt wyjścia w sprawach finansowych instytucji i dóbr kościelnych oraz duchowieństwa obowiązujące ustawodawstwo polskie i przepisy kościelne. Układające się Strony stworzą specjalną komisję, która zajmie się koniecznymi zmianami. Nowa regulacja uwzględni potrzeby Kościoła, biorąc pod uwagę jego misję oraz dotychczasową praktykę życia kościelnego w Polsce. 3. Władzom państwowym zostanie wskazana instytucja kościelna lub instytucje kościelne, kompetentne w sprawach wymienionych w ustępie 2.

4. Rzeczpospolita Polska w miarę możliwości udziela wsparcia materialnego w celu konserwacji i remontowania zabytkowych obiektów sakralnych i budynków towarzyszących, a także dzieł sztuki stanowiących dziedzictwo kultury.

Komentarz: Artykuł grożący największymi konsekwencjami finansowymi dla budżetu państwa. „Zrównanie pod względem prawnym” działalności humanitarnej, charytatywno-opiekuńczej, naukowej i oświatowo-wychowawczej, prowadzonej przez kościelne osoby prawne oznacza dotowanie z budżetu państwa tej działalności. Między innymi w 1993 roku budżet

w dziale „ochrona zdrowia” przeznaczyl na 52 kościelne zakłady opiekuńczo-lecznicze i leczniczo-wychowawcze 237 miliardów starych zł. Z budżetów wojewódzkich dotowanych jest dodatkowo ok. 100 kościelnych domów pomocy społecznej.

Konkordat przesądza dalsze funkcjonowanie Funduszu Kościelnego oraz zasady przekazywania Kościołowi przez państwo majątku, dalsze obowiązywanie ustawy z 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych, a także utrzymanie dotychczasowych zwolnień podatkowych i celnych.

Jak wynika z wyjaśnień przesłanych mi przez ministra szefa Urzędu Rady Ministrów, Leszka Millera (pismo z dnia 4 lipca 1996 r., znak: GLM.4407-36/96), "w 1996 r. obciążenie Funduszu Kościelnego z tytułu ubezpieczenia społecznego duchownych wyniosła 12 730 997,37 zł. Rozliczenie to dotyczy zobowiązań za 1995 rok, bowiem zgodnie z ustawą (...) zobowiązania te Fundusz Kościelny reguluje jednorazowo za rok poprzedni do 31 marca w danym roku budżetowym (...) Wpłaty ze składek osób duchownych w 1995 r. wyniosły 6 754 825, 35 zł, co stanowiło 34,7% ogółem wypłaconych przez ZUS świadczeń."

Jak poinformował mnie Departament Wyznań Urzędu Rady Ministrów, pismem z dnia 27 czerwca 1996 r., znak: DW/PW/464/96, „w 1995 roku wartość zwolnienia podmiotów kościelnych od cła i podatków wyniosła (...) 9 621 433, 30 PLN". Według wyjaśnień Ministerstwa Kultury i Sztuki (pismo z dnia 26 czerwca 1996 r., znak: PR/538/96) „finansowanie prac remontowo-konserwatorskich zabytkowych obiektów sakralnych w 1996 roku dla 605 obiektów Kościoła rzymskokatolickiego wyniosło 10 884 795 PLN".

Artykuł 22 ust. 2 i 3 przewiduje utworzenie specjalnej komisji, która ma zająć się „potrzebami Kościoła”. Należy liczyć się ze zgłaszaniem zapotrzebowań na dotowanie przez państwo na poziomie co najmniej diecezji, ponieważ - w myśl kanonu 391 par. 1 kodeksu prawa kanonicznego - biskup diecezjalny ma pełnię władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędowniczej, także w zakresie spraw majątkowych. Art. 22 ust. 4 stanowi o „udzielaniu wsparcia materialnego w celu konserwacji i remontowania zabytkowych obiektów sakralnych i budynków towarzyszących”. Wydaje się konieczne ograniczenie dotacji wyłącznie do obiektów zabytkowych, publicznie dostępnych, bowiem art. 60 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła katolickiego stanowi, iż „budynkami towarzyszącymi” w rozumieniu ustawy są m.in.: „budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatki), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii ...”

Artykuł 23 Kościelne osoby prawne mogą zgodnie z przepisami prawa polskiego nabywać, posiadać, użytkować i zbywać mienie ruchome i nieruchomości oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe.

Artykuł 24 Kościół ma prawo do budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych, kościelnych oraz cmentarzy - zgodnie z prawem polskim. O potrzebie budowy świątyni i o założeniu cmentarza decyduje biskup diecezjalny lub inny właściwy ordynariusz. Budowę obiektów sakralnych i kościelnych oraz założenie cmentarza inicjują właściwe władze kościelne po uzgodnieniu miejsca z kompetentnymi władzami i po uzyskaniu wymaganych decyzji administracyjnych.

Artykuł 25 1. W każdej diecezji komisja powołana przez biskupa diecezjalnego będzie współpracować z właściwymi władzami państwowymi w celu ochrony znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej.

2. Kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski opracują zasady udostępniania dóbr kultury będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła.

Artykuł 26 Kościelne osoby prawne mogą zakładać fundacje. Do fundacji tych stosuje się prawo polskie. Komentarz: Jeśli nie zostanie ograniczony krąg podmiotów uzyskujących osobowość prawną (patrz komentarz do art. 4), powstanie sprzeczność pomiędzy uprawnionymi do zakładania fundacji w myśl ustawy o fundacjach, a uprawnionymi w myśl konkordatu. Ma to znaczenie również z uwagi na zwolnienia podatkowe.

Artykuł 27 Sprawy wymagające nowych lub dodatkowych rozwiązań będą regulowane na drodze nowych umów między Układającymi się Stronami lub uzgodnione między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencją Episkopatu Polski, upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską.

Komentarz: Artykuł ograniczający kompetencje władz państwowych RP, w tym ograniczający

Władzę ustawodawczą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Narzuca konieczność negocjacji dyplomatycznych w sprawach należących do kompetencji własnej państwa. Relacje między państwem a kościołem muszą zostać gruntownie uporządkowane - tymczasem ten zapis oznacza konieczność uzgadniania z Watykanem ustaw, np. dotyczących opodatkowania kościelnych osób prawnych bądź fizycznych

Artykuł 28 Układające się Strony będą usuwać na drodze dyplomatycznej zachodzące między nimi różnice dotyczące interpretacji lub stosowania niniejszego konkordatu.

Komentarz: Jak wynika z powyższych komentarzy do poszczególnych artykułów, konkordat w tej wersji to Himalaje niejasności! Użyte sformułowania są mocno kontrowersyjne, a interpretacja niełatwa. Minister spraw zagranicznych Dariusz Rosati, odpowiadając na moją interpelację w sprawie projektu deklaracji rządu lub ministra spraw zagranicznych dotyczącej konkordatu ze Stolicą Apostolską (pismo z dnia 12 lipca 1996 r. znak: Jz-

0202-403 (2) 96), stwierdził, iż "Minister Spraw Zagranicznych - działając z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów, podjął dialog ze Stolicą Apostolską w celu usunięcia tych wątpliwości w sposób zgodny z prawem traktatów. Zachowanie poufności tych rozmów jest życzeniem strony watykańskiej i jest zgodne z ustawą o tajemnicy państwowej i służbowej z dnia 14 grudnia 1982."

Podkreślić należy, iż wobec niejasności interpretacyjnych, wyjaśnianie powstałych na tym tle sporów na drodze dyplomatycznej oznaczać będzie po prostu możliwość stosowania przez Kościół polityki faktów dokonanych, jak to miało już miejsce w przypadku „Instrukcji”, wprowadzającej naukę religii do szkół, „Kodeksu Etyki Lekarskiej” czy zapisu o „wartościach chrześcijańskich”. Znacznie rozsądniejsze byłoby dołączenie artykułu, zawierającego słowniczek precyzyjnie zdefiniowanych dotychczasowych niejednoznacznych i kontrowersyjnych sformułowań.

Artykuł 29 Konkordatu niniejszy podlega ratyfikacji. Wejdzie on w życie po upływie 1 miesiąca od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych. Konkordat niniejszy sporządzono w Warszawie, dnia 28 lipca 1993 roku, w dwóch egzemplarzach, każdy w języku polskim i włoskim, przy czym obydwa teksty są jednakowo autentyczne. Na dowód czego Pełnomocnicy Układających się Stron podpisali niniejszy konkordat i opatrzili go pieczęciami. (Krzysztof Skubiszewski) (+ Józef Kowalczyk)

Komentarz: Stolica Apostolska nawiązała dotąd stosunki dyplomatyczne ze 147 państwami. Tylko 46 zawarło z Watykanem konkordaty; spośród państw europejskich uczyniły tak tylko cztery: Włochy, Hiszpania, Austria, Portugalia oraz część landów Niemiec. Francja jest tradycyjnie katolickim krajem o znacznej swobodzie działania Kościoła - a nie miała, nie ma i nie chce mieć własnego konkordatu.

Konkordat Polski z 1993 roku ustanawia prawny model stosunków między państwem a Kościołem przed uchwaleniem Konstytucji. W sytuacji braku nowej, demokratycznie uchwalonej Konstytucji, konkordat ten urasta do rangi dokumentu konstytucyjnego, nadrzędnego nad prawem krajowym.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1992 roku stanowi, iż ratyfikacja umowy międzynarodowej oznacza konieczność zmiany ustaw krajowych. Konkordat w powyższej wersji wymaga nowelizacji dwudziestu ośmiu ustaw polskich, przy czym wszystkie nowelizacje mają charakter zwiększania uprawnień i przywilejów Kościoła.

W odniesieniu do ustaw, które faktycznie wymagają nowelizacji ze względu na konieczność dostosowania relacji państwo-Kościół do zasad obowiązujących w cywilizowanych państwach Europy - ten konkordat sankcjonuje stanowisko zachowawcze, zmuszając demokratycznie wybrane władze państwa do uciążliwego negocjowania wewnętrznych spraw państwa na forum międzynarodowym. Powyższy konkordat nie zobowiązuje Kościoła nawet do respektowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, nie sprzyja

ujawnieniu finansów Kościoła, stanowiących wciąż niemalą część tzw. szarej strefy gospodarczej. Jest wreszcie dokumentem, budzącym żywe obawy o użycie go jako narzędzia „przystosowania” polskiego prawa do doktryny katolickiej i prawa kanonicznego.

W mojej ocenie - uściślenia i doprowadzenia do zgodności z prawem wymagają szczególnie następujące zapisy konkordatu:

- wyrażona w art. 1 zasada „niezależności i autonomii państwa i Kościoła”;
- art. 4, poprzez wyraźne zdefiniowanie katalogu kanonicznych osób prawnych, uzyskujących osobowość prawną w świetle prawa polskiego;
- art. 6 w części dotyczącej jednostronnego znoszenia przez władze kościelne ordynariatu polowego;
- art. 6 i 7, poprzez uzupełnienie o kwestię dopuszczalności podwójnego obywatelstwa biskupów;
- wyrażone w art. 8 i 24 pojęcie „nienaruszalności cmentarzy”;
- art. 10 w części dotyczącej procedury zawierania małżeństw;
- postanowienia art. 12 dot. organizowania przez publiczne szkoły i przedszkola nauki religii;
- art. 17 w części dotyczącej kierowania kapelana katolickiego do zakładów opieki społecznej prowadzonej przez inne wyznania;
- art. 18 poprzez uzupełnienie, iż Kościół katolicki popiera prowadzenie w języku polskim duszpasterstwa dla Polonii za granicą;
- art. 22 poprzez skreślenie quasi--parlamentarnych prerogatyw „komisji” oraz precyzyjne uściślenie zasad finansowania Kościoła katolickiego, a także opodatkowania duchowieństwa;
- wyrażony w art. 27 tryb zmian treści konkordatu, ignorujący konieczność ratyfikacji przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej;
- ponadto w tytule i tekście konkordatu winna być zachowana zasada altematu w wymienianiu nazw stron umowy między państwowej.

Znowelizowana uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 lipca 1994 r. o trybie prac nad ustawą o ratyfikacji konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską stwierdza jednoznacznie, iż problem ratyfikacji konkordatu powinien zostać rozstrzygnięty po uchwaleniu nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Tym samym Rada Ministrów zyskała czas niezbędny do przeprowadzenia rozmów ze Stolicą Apostolską, zmierzających do renegecji kontrowersyjnych i niejasnych zapisów konkordatu. Podjęta w tym samym celu w kwietniu 1995 roku inicjatywa Deklaracji Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu nie powiodła się. Istotnym mankamentem tej inicjatywy był brak jakichkolwiek konsekwencji prawnych z tytułu ewentualnego jej zaakceptowania. Tym samym jednak strona kościelna przyznała, iż dostrzega istotne wątpliwości co do treści konkordatu, jakie ujawniły się w toku procesu ratyfikacji. Nie ulega wątpliwości, iż w tej sytuacji jedyną drogą pozostaje renegecja treści tej

umowy międzynarodowej. Opracował: RYSZARD M. ZAJĄC (Fakty i Mity Nr.33-36 2000)

NADZWYCZAJNE PRZYWILEJE DLA KOŚCIOŁA

Akt podpisania konkordatu uważam za zdradę narodu i państwa Polskiego. Konkordat z 28 lipca 1993 r. zaczął obowiązywać miesiąc po wymianie dokumentów ratyfikacyjnych. Umowa ta jest ewenementem w posoborowej działalności Kościoła, ponieważ po 1965 r. Watykan nie doprowadził do podpisania konkordatu z władzami żadnego państwa. Wprawdzie w 1984 r. ratyfikowano we Włoszech „Układ o zmianie Konkordatu Laterańskiego”, ale było to w istocie dostosowanie przestarzałego układu z 1929 r. do nowej, demokratycznej Konstytucji Włoch, głoszącej wolność sumienia, wyznania i równość obywateli. Po wojnie Watykan nie zgadzał się na ustanowienie administracji kościelnej na Ziemiach Odzyskanych, uważając je za niemieckie. Dopiero w 1983 r., na posiedzeniu Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu, biskupi zaproponowali podpisanie konwencji polsko-watykańskiej, normującej relacje państwo-Kościół.

Przygotowaliśmy pełny tekst konkordatu wraz z krytycznym komentarzem. Naszym zdaniem, ta szczególna umowa międzynarodowa (dotycząca przecieź wyłącznie obywateli Rzeczypospolitej) nie powinna być ratyfikowana! Ogranicza bowiem suwerenność naszego państwa, nakłada na obywateli znaczne obciążenia finansowe, jest sprzeczna z konstytucyjną zasadą rozdziału Kościoła od państwa, gwałci zasadę równouprawnienia wyznań, odstaje od zasady suwerennej autonomii świeckich i wierzących. Fakty i Mity" - jako jedyne pismo w Polsce - publikują pełny tekst konkordatu wraz z komentarzem.

Jej projekt, zawierający 23 artykuły, obie strony parafowały 4 maja 1988 r., przesyłając go do Watykanu. Kościół zobowiązał się m.in. do szanowania świeckiego charakteru państwa, rząd zaś gwarantował m.in. swobodę działalności Kościoła. Konwencja ta miała być ratyfikowana łącznie z ustawą „o stosunku państwa do Kościoła katolickiego”.

Trzy tygodnie przed wyborami w 1989 r., ustawę uchwalił Sejm. Jednak Watykan nie podjął negocjacji w sprawie uzgodnionego projektu konwencji. Wkrótce nuncjusz apostolski przedstawił ówczesnemu solidarnościowemu rządowi nowy dokument, zawierający rozbudowaną preambułę i 29 artykułów. W imieniu rządu Hanny Suchockiej, skwapliwie podpisał go 28 lipca 1993 r. ówczesny minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski.